

Siedemnastowieczne
Nabożeństwo
abo pozdrowienie
Błogosławionej Bronisławy.
Szkic teolingwistyczny

Maciej Mączyński

UNIwersytet Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie

ORCID: 0000-0002-3109-4543

ABSTRACT

Seventeenth century *Devotion or Greetings to Blessed Bronisława*. Theolinguistic sketch

The paper reads the meanings contained in the language of the seventeenth century prayer entitled *Devotion or Greetings to Blessed Bronisława*. The text of the prayer comes from the manuscript prayer book held in the convent of the Norbertine nuns in Krakow in Zwierzyniec. The analysis showed that both the structure of the text and the meanings embedded in its linguistic layer do not differ from the prayers created in the circle of the Premonstratensian monastery. The text represents a prayer of petition addressed to God through Bronisława's intercession for the necessary favors for the congregation, which will allow the nuns to imitate the life and virtues of Blessed Bronisława.

KEY WORDS: prayer of petition, Norbertine Sisters, Blessed Bronisława, language of worship

SŁOWA KLUCZOWE: modlitwa prośby, norbertanki, błogosławiona Bronisława, język kultu

W archiwum sióstr norbertanek w Krakowie na Zwierzyńcu (dalej: ANZ) znajduje się rękopis oznaczony numerem 588. Jest to modlitewnik o wymiarach 9×14 cm, oprawny w skórę, na jego końcowej karcie wykłuto inicjały MO. Na każdej karcie zaznaczono kolorem czerwonym marginesy, teksty są pisane trzema różnymi rękami. Modlitewnik zawiera teksty modlitw na różne okazje, najczęściej są to teksty prozatorskie przeznaczone do indywidualnego czytania. O częstym użyciu świadczą niewielkie uszkodzenia (naderwania i wytarcia) prawych dolnych rogów kart, a także ślady dokonywanej konserwacji (podklejenia). Omawiany rękopis jest jednym z wielu siedemnastowiecznych rękopiśmiennych modlitewników, jakie znajdują się w klasztorным archiwum, co niewątpliwie świadczy o dużej popularności tego typu zbiorów modlitw tworzonych przez zakonnice do własnego użytku bądź do użytku wspólnego. Zakon norbertański należy do zgromadzeń kontemplacyjnych objętych ścisłą klauzurą, w którym życie sióstr niemal od 900 lat toczy się według określonych reguł – wyznaczają one zgromadzeniu czas modlitwy i czas pracy. Niezmienny, trwający przez wieki cel powołania kontemplacyjnego określa współczesna instrukcja Kongregacji Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego z maja 1999 r. *Verbi spona: instrukcja o życiu kontemplacyjnym i klauzurze mniszek*, w której czytamy: „Trwanie w misyjnym sercu Kościoła poprzez nieustanną modlitwę, wyrzeczenie się

¹ J.W. Gogola, *Od objawienia do zjednoczenia. Wykład teologii modlitwy*, Kraków 2005, s. 18.

² W. Szelińska, *Bł. Bronisława z Krakowa. Życie i kult bł. Bronisławy*, norbertanka.blogspot.in [dostęp: 12.07.2022].

siebie i składanie ofiary pochwalnej. W ten sposób życie mniszek ma stać się tajemniczym źródłem płodności apostołskiej oraz błogosławieństwem dla całego świata”. Wspomniane wyżej modlitewniki miały służyć modlitwie indywidualnej lub zbiorowej, uważanej za najbardziej pierwotną formę życia religijnego¹, która w XVII w., w szczególnie niesprzyjających okolicznościach (wojny, zarazy, powódzie, susze, pożary itp.), nieustannie rozbrzmiewała za klasztornym murem.

Tekst, który chcę poddać analizie językowej, nosi tytuł *Nabożeństwo abo Pozdrowienie Błogosławionej Bronisławy*. Autor jest nieznany, nie wiemy nawet, czy tekst powstał w obrębie klasztoru zwierzyńskiego, czy też pochodzi z zewnątrz. Adresatem tekstu jest błogosławiona Bronisława, patronka Krakowa. Ta świętobliwa norbertanka urodziła się ok. roku 1203 w rodzinie rycerskiej². Współczesna tradycja, podtrzymywana w wielu popularnych opracowaniach świeckich i kościelnych, podaje, iż była to znana na Opolszczyźnie rodzina Odrowążów z Kamienia Śląskiego. Według podań rodzicami Bronisławy byli Anna i Miłosław Odrowążowie. Matka Bronisławy była wnuczką fundatora klasztoru norbertanek w Krakowie na Zwierzyńcu Jaksy Gryfity. Siostrą Anny była Weruka, która na przełomie XII i XIII w. w klasztorze zwierzyńskim pełniła funkcję magistry, czyli przełożonej nowicjuszek. Tradycja norbertańska była więc w rodzinie Odrowążów żywa, Bronisława wybrała zgromadzenie białych mniszek, a jej kuzyn Jan Odrowąż, późniejszy św. Jacek, był jednym z pierwszych dominikanów w Polsce. 15 sierpnia 1257 r., w dniu śmierci św. Jacka Bronisława miała wizję Matki Bożej prowadzącej zmarłego do nieba. Fakt ten zapoczątkował kult św. Jacka, a po śmierci Bronisławy, w roku 1259 również i jej. W drugiej połowie XVII w. zakonna kronikarka pisała:

A choć ich tak wiele było [siostr w klasztorze zwierzyńskim – M.M.], jedno w wielkiej zgodzie i miłości z sobą mieszkały, żyjąc świętobliwie,

mianowicie – Błogosławiona Benedykta, Błogosławiona Weronika, Błogosławiona Bronisława pokrewna św. Jacka jako mamy w kronikach polskich, że w tę godzinę, kiedy Panu Bogu ducha oddawał Jacek święty, była na modlitwie Bronisława Św. i ujrzała w zachwyceniu niebo otworzone, a z orszakiem panienek zstępowała Panna Przenajświętsza po duszę Jacka Świętego i widziała, w jakiej śliczności i jasności dusza jego między chóry i orszak onych panienek wstępowała do nieba. Skoro dzień, powiedziała to przełożonej swej, a że na ten czas klasztor niezamknięty był, kazała jej iść dowiedzieć się, bo na ten czas był na Zwierzyńcu św. Jacek i adhortacje [napomnienia – M.M.] gorące miewał, z czego ony wielki pochob brały do doskonałości ćwiczenia w cnotach. I tak powiedziano, że o ty, a o ty godzinie poszedł [św. Jacek] do Pana, pokrewna to jego była też s. Bronisława, wielkiej pokory była, wzgardzając sobą, najpodlejszą się czyniąc między siostrami, służyła wszystkim w kuchni najpodlejsze usługi, odprawując z wielkim poniżeniem i ochotą. Odrobiny ostatków, czego siostry nie dojadły, za największe specjały z nabożeństwem pożywała, wodę tę, którą siostry nogi umywały, piła, była to panna wielkiej bogomyślności i zjednoczenia z Panem Bogiem, do Najświętszej Panny miała osobliwe swe nabożeństwa, dlatego ją też zasłużyła widzieć często w zachwyceniu³.

3 Archiwum Norbertanek Zwierzyńskich [dalej: ANZ], sygn. rkps nr 42, s. 20.

Szerzący się nieprzerwanie od XIII w. kult Bronisławy zaakceptował papież Grzegorz XVI i 23 sierpnia 1839 r. ogłosił ją błogosławioną. Uroczystości beatyfikacyjne miały miejsce 2–5 września 1840 r. w Krakowie.

Tekst pt. *Nabożeństwo abo Pozdrowienie Błogosławionej Bronisławy* zajmuje dwie ostatnie karty rękopisu, różni się od pozostałych zapisów kolorem (atrament

4 Strofą tą, w zasadzie regularną, zapisano 10 strof, dwie ostatnie to trzynastozgłoskowiec z rymami aabb.

5 *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 1–39, M.R. Mayenowa, F. Peplowski (red.), Wrocław 1966 [dalej: SXVI].

6 *Ibidem*, t. 25, s. 373.

7 *Ibidem*, t. 39, s. 313.

8 J. Wierusz-Kowalski, *Język a kult. Funkcja i struktura języka sakralnego*, Warszawa 1973, *Studia Religioznawcze PAN*, t. 6, s. 79–94.

9 M. Makuchowska, *Modlitwa jako gatunek języka religijnego*, Opole 1998, s. 92.

czewony) i jest zapisany inną ręką. Jest napisany bardzo starannie, litery są wyraźne, niektóre są ozdobne, zachowano rozczłonkowanie na wersy. W modlitwie zastosowano strofę saficką o układzie sylab w wersie 11, 11, 11, 5, z wyraźną średniówką 5 + 6⁴. W tekście na ostatniej karcie zastosowano inną wersyfikację, jest to prawie regularny ze średniówką 7 + 6. Tytuł wskazuje adresata i określa formę modlitwy.

Wyraz „nabożeństwo” użyty w tytule *Słownik polszczyzny XVI wieku*⁵ definiuje jako „zespół obrzędów religijnych ujęty w normy liturgiczne lub zwyczajowe; modlitwa”⁶. Zarówno omawiany tekst, jak i inne zamieszczone w tym oraz innych siedemnastowiecznych modlitewnikach norbertańskich nabożeństwa, np. do „Przeczystej Matki Boskiej”, „Wszystkich Świętych”, „św. Stanisława Kostki”, „św. Stanisława Biskupa”, są modlitwami, czyli, parafrazując definicję zawartą w *Słowniku staropolskim* (dalej: Sstp), „zwrotem człowieka do istoty nadprzyrodzonej ze słowami prośby, dziękczynienia lub czci”. Istotę nabożeństwa, cel jego powstania tłumaczy drugi wyraz użyty w tytule: „pozdrowienie”, który za SXVI⁷ trzeba rozumieć jako „uwielbienie, wyrażenie czci religijnej”. To uszczegółowienie gatunku tekstu religijnego wystąpiło w całym modlitewniku tylko w tym jednym tytule, pozostałe tytuły z wyrazem „nabożeństwo” takiego uszczegółowienia nie mają. Można przyjąć, iż omawiane nabożeństwo jest modlitwą wielbiącą Bronisławę i oddającą jej religijną cześć.

Ramę tekstu stanowi wezwanie adresata – inwokacja, w składzie której, zgodnie z wymaganiami gatunku, powinny znaleźć się *nomen*, czyli imię wzywanego bóstwa, oraz predykat, czyli określenie bóstwa⁸. Wezwanie to inicjuje kontakt między nadawcą i ontologicznie odmiennym odbiorcą. Zarówno *nomen*, jak i predykat(y) „mają formę wołacza w funkcji apelu właściwego”⁹. Ze względu na wierszowaną formę modlitwy, specjalne ukształtowanie tekstu (wersy) oraz rymy, właściwe wezwanie pojawia się w wersie trzecim. Jest ono złożone z imienia własnego

adresatki „O Bronisława” oraz wyrazu określającego „przebłogosławiona”. Przedrostek „prze-”, podobnie jak w strukturze „przenajświętszy”, pełni funkcję wzmacniającą, według autorki Bronisława jest „wzięta w (szczególną) opiekę przez Boga i obdarzona (równie szczególną) łaską”¹⁰. Zanim jednak w tekście nabożeństwa pojawi się właściwe imię własne adresatki, nadawca nazwie ją za pomocą metafor (predykaty) łączących sferę *sacrum* („miejsce tuteczne”, „nasz zakon”) i *profanum* („jutrzienka”, „klejnot”). Przyrównanie adresatki do jutrzienki, czyli „jasności poprzedzającej ukazanie się słońca na horyzoncie”¹¹, oraz klejnotu – „czegoś bardzo cennego i wyjątkowego”¹², trzeba odczytać jako wyraz najwyższej czci autorki. Tę część modlitwy, zarazem pierwszą strofę kończy bezpośredni zwrot do adresatki, w którym zawarto formułę powitalną „Bądź pozdrowiona”. Formuła ta wyrażona jest co prawda w trybie rozkazującym, ale semantycznie jest to tryb woluntalny, który wyraża pragnienie nadawcy, aby coś się spełniło¹³. Jej źródłem są słowa archanioła Gabriela skierowane do Maryi: „Bądź pozdrowiona, pełna łaski, Pan z Tobą, błogosławiona jesteś między niewiastami...” (Łk 1, 28 i nn.). Miejsce składnika etykietalnego w czwartym, a nie, jak można by się spodziewać, w pierwszym wersie tłumaczy wybór rodzaju strofy. Czwarty wers strofy jest pięciosylabowy i dlatego nadawał się, by umieścić w nim formułę powitalną.

Wezwanie odbiorcy i pozdrowienie wypełnia także strofę drugą. Jej analizę (jak i całego tekstu) znacznie utrudnia brak znaków interpunkcyjnych, dlatego zaproponowany poniżej wywód będzie próbą subiektywnego odczytania niesionych treści. Strofa ta zaczyna się od powtórzenia formuły powitalnej „Bądź pozdrowiona”, po której autorka wprowadza kolejne metaforyczne nazwania adresatki (predykaty). I tak nazywa ją „ślicznym naczyniem” („naczynie” rozumiane jest jako ciało człowieka). Na taką interpretację pozwala św. Paweł (1 Tes 4, 4–5) – wersy jeszcze w Biblii Wujkowej

¹⁰ *Wielki słownik języka polskiego PAN*, P. Żmigrodzki (red.), <https://wsjp.pl/> [dostęp: 23.06.2023], [dalej: WSJP].

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, K. Polański (red.), Wrocław 1993, s. 567.

14 *Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa*, tłum. J. Wujek, Lwów 1839, s. 320. Dla porównania te same wersy w Biblii Tysiąclecia brzmią: „Albowiem wołą Bożą jest wasze uświęcenie: powstrzymywanie się od rozpusty, aby każdy umiał utrzymać ciało własne w świętości i we czci a nie w pożądliwej namiętności, jak to czynią nie znający Boga poganie”. Zob. *Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Poznań–Warszawa 1980, s. 1341.

15 WSJP.

16 SXVI, t. 3, s. 693.

17 WSJP.

18 Zob. W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005, s. 146.

19 *Ibidem*.

brzmia: „Aby umiał każdy z was naczynie swoje trzymać w świętobliwości i uczciwości nie w namiętności żądze jako i pogani którzy nie znają Boga”¹⁴. Strofa zawiera jeszcze dwa szczegółowe określenia wyrazu „naczynie”. Jest to „naczynie Boskiej Wszechmocności” oraz „naczynie swej świętobliwości”. Metafory te można odczytać tak: Bronisława jest obrazem wszechmocy Boga (Bóg może wszystko, dla Boga nie ma niczego niemożliwego, np. Rdz 18, 14; Łk 1, 37; Mt 19, 26), a jej „szczególna religijność, pobożność”¹⁵, czyli świętobliwość, jest tej wszechmocy owocem, łaską pochodzącą od Boga. Znajduje to odzwierciedlenie w kolejnym wersie, w którym adresatka jest nazwana „cudem Boskich łask”, „wzorem doskonałości” osiąganym poprzez zachowanie „czystości” dla Boga. Rzeczownik „cudo” (zjawisko niezwykle, nadzwyczajne, przypisywane działaniu sił nadprzyrodzonych)¹⁶, podobnie jak wyraz „naczynie”, stoi w wołaczcu, natomiast kolejny predykat rzeczownik „wzór (doskonałości)” ze względów wersyfikacyjnych jest w mianowniku i stanowi to wyraźne zakłócenie gramatyki tekstu.

Bezpośrednim zwrotem do adresatki w kolejnej strofie jest rozbudowany predykat „Panno święta Dziowanano”. Owa „Dziowanna” to oczywiście nazwa botaniczna „dziewanny” (*Verbascum thapsiforme*) (z niejasną zamianą e jasnego na o), rośliny „o wysokiej łodydze, żółtych kwiatach ułożonych w kłos i liściach pokrytych włoskami, stosowanej w zielarstwie”¹⁷. Na użycie tej nazwy w tekście modlitwy rzuci światło jej etymologia – wyraz pochodzi od czasownika „dziwić” z psł. *diviti (wprawić w podziw, w zdumienie)¹⁸, co z kolei ma związek z pie. rdzeniem *dei(ə)-/ *di – (jaśnieć, lśnić, świecić)¹⁹. Jest zatem „dziewanna” w odniesieniu do Bronisławy dopełnieniem predykatu „jutrzienka” ze strofy pierwszej – oba odwołują się do jaśniejącego światła, do światłości – „światłością świata” nazywa siebie Chrystus w Ewangelii Janowej (8, 12). Taką światłością na wzór Oblubieńca jest dla swojego zgromadzenia Bronisława.

Pozostałe predykaty to stojące w wołaczu, pełniące funkcję bezpośredniego apelu zwroty „O Panno” oraz dwukrotnie „Święta patronko”, oba podkreślające, z jednej strony, istotne cechy adresatki, z drugiej – będące świadectwem wiary zgromadzenia. Jak pisałem, wyniesienie Bronisławy na ołtarze miało miejsce w roku 1839, ale religijny kult trwał na Zwierzyńcu od XIII w. Norbertanki zwierzynieckie głęboko wierzyły w świętość jej życia, czemu towarzyszyło przekonanie o przebywaniu zmarłej w niebie, w bliskości Oblubieńca. W omawianej modlitwie wybrzmiało to w wersie: „O panno Bronisławo Święta Do nieba wzięta”. Nazywając ją świętą, wyrażały swoją wiarę, iż Bronisława w nagrodę za ziemskie życie została zbawiona, a miłosierny Chrystus objawi ją jako swoją służebnicę.

W kolejnych częściach modlitwy pojawia się wiele prośb skierowanych do Bronisławy. Pierwsza z nich brzmi tak: „Przyczyn się za mną abym w tropy Twoje / Postąpić mogła...”. Użyty w trybie rozkazującym (semantycznie – woluntalnym) czasownik „przyczynić się” trzeba rozumieć jako prośbę o wstawiennictwo²⁰ do Boga. Owocem prośby jest Jego zgoda na naśladowanie Bronisławy („abym w tropy twoje postąpić mogła”). Postawa pokory, jaką przyjmuje nadawca wobec adresatki, i dające się z tej postawy wyinterpretować rozumienie znacznej różnicy w hierarchii bytów (adresatka, będąc świętą, jest ontologicznie odmienna), pozwala autorce sformułować kolejną prośbę, którą wyraża za pomocą czasownika w czasie teraźniejszym „żebrzę”. Czasownik „żebrać” WSJP definiuje jako „bardzo mocno i usilnie o coś prosić”. Wydaje się, że, w zamyśle nadawcy, użycie tego czasownika stawia go wśród „ostatnich”, którzy mogą prosić już tylko o litość. Owocem prośby jest Bóg: „By Bóg był ze mną”. Jest więc to błaganie o obecność Boga w życiu nadawcy, co dla osoby konsekrowanej jest nieodzowne do realizacji celu zakonnego życia. Kolejna prośba poprzedzona powtórzeniem bezpośredniego zwrotu do adresatki jest prośbą o wzniesienie w sercu

21 Jak objaśnia SXVI (t. 14, s. 566).

22 M. Makuchowska stwierdza, iż „modlitwę charakteryzuje retoryczne użycie formy *my* (w zastępstwie *ja*)” i w fakcie tym dostrzega możliwość znaczenia *pluralis modestiae*, czyli „sprowadzenie siebie do pozycji niewyodróżnionego elementu zbiorowości lub jej anonimowego reprezentanta” (zob. M. Makuchowska, *op.cit.*, s. 51). W przypadku omawianego *Nabożeństwa do błogosławionej Bronisławy* pojedynczy nadawca z początkowej części modlitwy, mówiący „od siebie”, zostaje zastąpiony nadawcą zbiorowym, gdyż rodzaj kierowanych do adresata prośb jest obrazem religijnej mentalności całego zgromadzenia. Wspólnota celu życia w zakonie uzasadnia mówienie za wszystkie siostry.

23 W. Boryś, *op.cit.*, s. 515.

24 Według SXVI (t. 23, s. 16).

25 W ANZ znajduje się rękopis 595 autorstwa s. Teresy Petrycówny pt. *Pobudki do zakonnego życia*. W rozdziale *Na dzień powzięcia habitu zakonnego* autorka pisze: „Jako oblubienica, gdy się ma zrękować z oblubińcem swoim, zaraz z rana gotuje się, przybiera w kosztowne szaty, klejnoty, aby piękną, cudną, ozdobną stanęła w oczach oblubieńca swego, tak ta, która się gotuje do powzięcia habitu zakonnego, z rana ma się gotować i z gotowym sercem i umysłem ma wstać, uważając i roztrząsając na umyśle, że dziś wielkiemu Panu zrękowana będę [...]. Dziś stanę przed niebieskim Oblubińcem, z nim ślub albo znowę uczynię” (T. Petrycówna, *Pobudki do zakonnego życia*, ANZ, sygn. rkps nr 595, s. 17).

nadawcy nieustannej „modły”²¹, czyli „czci oddawanej Bogu i świętym przez modlitwę lub ofiarę”. Celem „modły” ma być nieustanne chwalenie Stwórcy.

W kolejnych strofach pojawia się liczba mnoga – „serca nasze”; „przyczyn się za nami”; w liczbie mnogiej są również czasowniki „stawiamy”, „wzniecamy”, zmienia się zatem perspektywa nadawcy²². Autorka mówi w imieniu zgromadzenia – wspólnoty sióstr zakonnych. Świadczy to, iż dotychczasowa modlitwa indywidualna przeradza się w modlitwę zbiorową, tym samym staje się ona modlitwą zgromadzenia do błogosławionej patronki. Jej zasługi dla Boga wzniecają w zakonnicach wiarę w moc wstawiennictwa Bronisławy, dzięki któremu obietnica bliskości Oblubieńca będzie dana każdej siostrze. Następna prośba to „Nie zapominaj rodaków twych” – rzeczownik „rodak” to „człowiek pochodzący z tego samego rodu”²³. W naszym przypadku wyraz ten nazywa zakonnicę ze Zwierzyńca, o czym świadczy gramatyka i kontekst – nadawca używa liczby mnogiej: „do Ciebie wołamy w utrapieniach naszych”; „w Tobie pokładamy nadzieję życia”. Zbiorowym nadawcą, który usilnie prosi Bronisławę o wstawiennictwo, jest całe zgromadzenie, dla którego jest ona „patronką” i „opiekunką”. Patronka²⁴ to „święta uznana za szczególną opiekunkę u Boga”. Ta szczególna opieka wynika z przebywania w bliskości Boga, co zapewnia kontakt z Nim i wysłuchanie przez Niego wstawienniczych prośb.

Adresatka kieruje kolejne prośby do Bronisławy – jedną z nich jest prośba o wstawiennictwo do Jezusa Chrystusa. Jest On nazwany Oblubińcem, co jest zgodne z mentalnością ówczesnych sióstr, które wstąpienie do zakonu traktowały jako „zrękowiny” z Jezusem²⁵. Inną nazwą Jezusa, w której wybrzmiewa wiara w Trójjedynego Boga, jest „Bóg zastępów”. Do Jezusa nadawca kieruje prośby o „zdrowie, pokój, ustąpienie moru, głodu i wojny”. Są to prośby, których powszechność w tamtym czasie wynikała z burzliwej historii narodu, a także licznych kataklizmów, które nawiedzały również klasztor zwierzyński.

W końcowych strofach nabożeństwa nadawca za pomocą czasownika „zaklinać” kieruje bezpośrednie prośby do adresatki. Czasownik ten trzeba rozumieć jako „prosić o coś bardzo mocno i pokornie”²⁶. Postawa pokory, uwidoczniła także w definicji leksykalnej wyrazu, charakterystyczna dla całej modlitwy, w końcowym fragmencie nabiera specjalnego znaczenia. „Prosić przez” to częsta formuła pojawiająca się w modlitwach, SXVI notuje 106 takich użyć. Przyimek ma tu znaczenie „ze względu na kogoś lub na coś”²⁷. Na pierwszym planie nadawca lokuje prośbę „przez Boskie o Tobie przeźrzenie” – w historycznej polszczyźnie rzeczownik „przeźrzenie” oznaczał „boski, przedwiecznie istniejący zamysł ogarniający losy każdego człowieka, w którego życiu nic nie dzieje się przypadkowo [...], mieści się w nim wola i nakazanie Boga, jego baczenie i opieka”²⁸. Takie rozumienie było uzasadnione teologicznie – zrządzania, „przez które Bóg prowadzi swoje stworzenia do doskonałości”, to w nauce Kościoła Boża Opatrzność²⁹. Po stworzeniu człowieka „Bóg nie pozostawia stworzenia samemu sobie. Nie tylko daje mu byt i istnienie, ale w każdej chwili podtrzymuje je w istnieniu, pozwala mu działać i prowadzi je do jego celu”³⁰. Cel, jaki osiągnęła Bronisława („O Panno Bronisławo święta do nieba wzięta”), to – według nadawcy – najważniejszy cel chrześcijanina – świętość. To ona uświęca miejsce – klasztor zwierzyniecki, w którym złożono „skarby relikwii”, ona także rozpala nieustanną „miłość Zakonu” do Bronisławy i szczególną opiekę „(patrocinium) miejsca tutecznego”. Wypowiadając modlitewne prośby, nadawca oczekuje, iż osiągnie stan wewnętrzznego uspokojenia wypływający z głębokiej wiary, że modlitwa zostanie wysłuchana – „Niechaj i ja doznam w prośbach mych ratunku i odpoczynku”. Ta głęboka wiara pozwala w ostatniej strofie wyartykułować kompletną, jakby całościową – „Niechaj że doznam łask Twoich i godności”. Według WSJP łaska to „przychyłość, życzliwość i wspańiałościwość okazywane jakiejś osobie”, ale w aspekcie teologicznym jest to „każdy

26 WSJP.

27 SXVI, t. 32, s. 436.

28 *Ibidem*, t. 32, s. 484.

29 *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994, s. 81 [dalej: KKK].

30 *Ibidem*, s. 301.

31 G. O'Collins, E.G. Farrugia, *Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych z indeksem angielsko-polskim*, Kraków 2002, s. 167.

32 WSJP.

33 O roli akłamacji „Amen” zob. Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z 6 listopada 2003 r., file:///C:/Users/macie/Downloads/OWMR_smartfony.pdf [dostęp: 22.07.2022].

34 W innym modlitewniku z tego okresu (ANZ 589) siostra Krystyna Szembekówna zapisała również tekst nabożeństwa do bł. Bronisławy, ale teksty te znacznie się różnią.

35 Modlitewnik, w którym zamieszczono badany tekst, pochodzi z XVII w., jego zawartość oddaje duchowość zgromadzenia w tamtym czasie, ale także – jeśli idzie o Bronisławę – ukazuje ówczesny stan wiedzy na temat jej życia oraz miejsca pochówku jej doczesnych szczątków. W roku 1604 przy wyburzaniu prezbiterium kościoła klasztornego znaleziono trumnę ze szczątkami, które uznano za szczątki Bronisławy i umieszczono ją w murze za ołtarzem św. Anny. W roku 1782 trumnę tę odnaleziono po raz drugi i po obmyciu kości i przełożeniu do trumny cynowej, którą włożono do trumny dębowej, w obecności licznych świadków: duchownych i świeckich, zamurowano pod ołtarzem św. Anny. W latach 1837 i 1838 w kościele zbudowano nowy ołtarz, w którym umieszczono obraz bł. Bronisławy pędzla Wojciecha Eliasza Radzikowskiego, Na ołtarzu umieszczono złotą trumienkę zawierającą kości Bronisławy oraz neogotycki relikwiarz na głowę. Z początkiem września 1840 r. odbyły się uroczystości kanonizacyjne. O duchowości norbertanek zob. m.in. J. Rajman, *Przyczynek do zagadnienia duchowości zakonu św. Norberta w Polsce*,

niezasłużony dar lub pomoc darmo i z miłości udzielone przez Pana Boga, ale przede wszystkim dar najważniejszy, mianowicie – zbawienie w Chrystusie przez wiarę...³¹, godność natomiast to „poczucie wartości, które nakazuje postępowanie według ważnych zasad ogólnoludzkich”³², w tym przypadku – zasad życia konsekrowanego. Jak bardzo istotne są to wartości dla nadawcy, może świadczyć fakt, iż owe prośby są formułowane w pierwszej osobie liczby pojedynczej, co jest sygnałem kolejnej zmiany w narracji – modlitwa zgromadzenia staje się na powrót modlitwą indywidualną.

Segment finalny *Nabożeństwa* składa się z dwóch elementów: pierwszym jest akłamacja „Amen”, która kończy właściwy tekst modlitwy i sprawia, że to, co w modlitwie powiedziane, zostało potwierdzone³³. Drugim jest krótka modlitwa Zgromadzenia do Jezusa Chrystusa zbudowana według schematu: inwokacja zawierająca nazwę adresata w wołaczcu – „Panie Jezu Chryste”, prośba pierwsza – „wysłuchaj prośby nasze”, prośba druga – „racz wślawić i objawić służebnicę Twoją błogosławioną naszą Bronisławę”; owoc – przedmiot prośby – „abyśmy tu jej cnót naśladowały, potem się z nią wiecznie weseliły w Królestwie Niebieskim”. Wybrzmiewa tu głęboka wiara zakonnic, iż wieczne wesele z Oblubieńcem w Królestwie Niebieskim można osiągnąć poprzez naśladowanie zakonnego życia i cnót bł. Bronisławy.

Analiza struktury *Nabożeństwa* oraz jego treści upoważnia do podsumowania – rękopiśmienny tekst nieznanego autorstwa zamieszczony w siedemnastowiecznym modlitewniku jest jednym z wielu tekstów, jakie można znaleźć w modlitewnikach zwierzynieckich z tego okresu³⁴. Miał on jednak dla zgromadzenia norbertanek znaczenie szczególne, był modlitwą do Bronisławy, siostry, której konsekrowane życie dokonało się w zwierzynieckim klasztorze, tym samym był i jest dowodem na istniejący na Zwierzyńcu kult³⁵. Nadawca zwraca się do Bronisławy z prośbą o wstawiennictwo do Boga Ojca i Jezusa Chrystusa. Prosi Wszchemocnego

Boga o pozwolenie naśladowania życia błogosławionej patronki. Za spełnienie prośby chce podziękować „wysławieniem Boskiej Wszechmocy” oraz „sławy i godności” Bronisławy. Analizowany tekst jest modlitwą prośby, której istotę tak określa Jerzy Wiesław Gogola OCD:

Ludzkie „ja” staje wobec Bożego „Ty”, przedstawia mu swoją prośbę i otrzymuje na Boży sposób odpowiedź. Potrzeby i wiara w Opatrzność dyktują sposób zanoszenia tej modlitwy, która bezpośrednio inspiruje się postępowaniem i językiem ludzkim, ponieważ człowiek potrzebujący pomocy zwraca się z prośbą do silniejszego od siebie³⁶.

„Nasza Przeszłość”, 97 (2002), s. 5–27; D.B. Goldstrom, *Duchowość norbertańska duchowością eucharystyczną*, Kraków 1991; W. Knapieński, *Św. Norbert i jego czasy. Początki norbertańskich klasztorów w cyrkarii polskiej i nieco z ich dziejów*, Warszawa 1884. Kalendarium związane z bł. Bronisławą, zob. P. Stefaniak, *Przesławna Patronka Miasta Krakowa Błogosławiona Bronisława*, Kraków 2020.

³⁶ J.W. Gogola, *Od objawienia do zjednoczenia. Wykład teologii modlitwy*, Kraków 2005, s. 38.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA NIEDRUKOWANE

Archiwum Norbertanek Zwierzynieckich [ANZ]

- sygn. rkps nr 42, Teresa Petrycówna, *Kronika*, Kraków XVII w.
sygn. rkps nr 589, Krystyna Szembekówna, *Modlitewnik*, Kraków XVII w.
sygn. rkps nr 595, Teresa Petrycówna, *Pobudki do zakonnego życia*,
Kraków XVII w.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- Biblia Tysiąclecia, Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Poznań–
Warszawa 1980.
Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa, tłum. J. Wujek, Lwów
1839.
Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego. Kongregacja ds. Kultu
Bożego i Dyscypliny Sakramentów z 6 XI 2003 roku, <https://lso.tarnow.pl/index.php/pobieralniamaterialy-na-kurs-ceremoniarza.html?download=47:owmr-smartfony> [dostęp: 22.07.2022].
Verbi Sponsa. Instrukcja o życiu kontemplacyjnym i klauzurze mniszek,
Kongregacja Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń
Życia Apostolskiego, Poznań 1999.

LITERATURA

- Boryś W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.
Encyklopedia językoznawstwa ogólnego, K. Polański (red.), Wrocław
1993.
Gogola J.W., *Od objawienia do zjednoczenia. Wykład teologii modlitwy*,
Kraków 2005.
Goldstrom D., *Duchowość norbertańska duchowością eucharystyczną*,
Kraków 1991.
Katechizm Kościoła katolickiego, Poznań 1994.
Knapiński W., *Św. Norbert i jego czasy. Początki norbertańskich klaszto-
rów w cyrkarii polskiej i nieco z ich dziejów*, Warszawa 1884.
Makuchowska M., *Modlitwa jako gatunek języka religijnego*, Opole 1988.
O'Collins G., Farrugia E.G., *Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych
z indeksem angielsko-polskim*, Kraków 2002.
Rajman J., *Przyczynek do zagadnienia duchowości zakonu św. Norberta
w Polsce*, „*Nasza Przeszłość*”, 97 (2002), s. 5–27.
Słownik polszczyzny XVI wieku, t. 1–39, M.R. Mayenowa, F. Peplowski
(red.), Wrocław 1966.
Słownik staropolski, S. Urbańczyk (red.), Wrocław–Kraków 1953–2002.

Stefaniak P., *Przesławna Patronka Miasta Krakowa Błogosławiona Bronisława*, Kraków 2020.

Szelińska W., *Bł. Bronisława z Krakowa. Życie i kult bł. Bronisławy, norbertanka*.blogspot.in [dostęp: 12.07.2022].

Wielki słownik języka polskiego PAN, P. Żmigrodzki (red.) – wydanie internetowe.

Wierusz-Kowalski J., *Język a kult. Funkcja i struktura języka sakralnego*, Warszawa 1973, Studia Religioznawcze PAN, t. 6.
